

Tekniikan Waiheita
3/2018
Artikkeli, vertaisarvioitu
Paavo Oinonen

Kun Kuru upposi ja Svinhufvud määräsi: Varhainen ääniradio suomalaisten ajankäytön ja tilallisuuden kokemuksissa

[Ingressi]

Artikkeli käsittelee ääniradion tulon vaikutusta suomalaisten ajankäytön ja tilallisuuden kokemuksiin. Aihetta on mahdollista tutkia SKS:n ja Yleisradion 1972 järjestämän muistitiedon keruukilpailun aineistolla, joka tavoitti kuuntelijoiden ensimmäisen sukupolven. Analyysi osoittaa, että varsinkin maaseudulla radiosta tuli nopeasti päivärytmin määrittäjä ja uutisten sekä säätiedon välittäjä. Lisäksi väline avasi samanaikaisen kokemisen mahdollisuuden kuviteltuihin maailmoihin, joiden muistamisessa korostuu tilallisuus.

[Leipäteksti]

Radio yleistyi Suomessa suhteellisen hitaasti. Yksi monista syistä oli, että vuonna 1926 perustetun Yleisradion kuuluvuus rajoittui eteläiseen Suomeen. Lahden suuraseman valmistuttua vuonna 1928 tilanne parani. Pian yleistyvän ääniradion lähetykset kuuluivat niin maaseudun kuin kaupunkien asukkaiden arkeen.

”Toiko radion käyttö kiireen ihmisten elämään? Sen muistan, että saunastakin jouduttautui juoksujalkaa uutisia kuuntelemaan.”¹ Näin muistelee kuuntelija varhaista radionkuuntelua Pohjois-Savossa. Vaikkei muistelijalla suoranaisesti painota radion tuoneen kiireen tuntua, hän todistaa, että radion ohjelmat alkoivat vaikuttaa arkeen. Hänen mukaansa kodin elämää alkoivat ”rytmittää radion jumalanpalvelukset ja aamuhartaudet”.

Radio vaikutti myös ihmisten tilallisiin kokemuksiin. Muistitiedon mukaan kokemukset olivat monenlaisia. Kuuntelija saattaa kertoa aineellisen ympäristön ylittävästä yhteyden tunteesta eikä ole tavatonta, että joku oli tuntenut siirtyneensä peräti toiseen tilaan. Muistelijalla Vekaranjärveltä palauttaa mieleensä, miten kylän nuoret kuuntelivat 1930-luvulla vuodenvaihteen suoraa lähetystä Helsingin suurtorilta: ”Tuntui, että mekin syrjäkylän

---

¹ KRTM 1273.

nuoret olimme ottaneet vuoden vastaan asiankuuluvien juhlamenoin ja olleet osallisena pääkaupungin tapahtumiin.”²

Muistelmat kuuluvat Yleisradion syksyllä 1972 järjestämän radiomuistojen keruukilpailun satoon. Yleisradio toteutti keräyksen yhdessä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkiston kanssa, ja kokoelma on tallennettu nykyiseen SKS:n arkistoon.

Käsittelen artikkelissani varhaisten yleisradiolähetysten kuuntelijoiden muistoja. Analysoin ensiksi kuuntelijoiden ajankäyttöön liittämiä havaintoja. Miten kuuntelijat ottivat vastaan toistuvalla rytmillä perustuvan joukkoviestimen lähetykset? Miten ohjelmat muuttuivat merkityksellisiksi hetkiksi? Toiseksi osoitan esimerkein, että radio-ohjelmat paitsi loivat rytmin, ne myös mahdollistivat kuuntelijoille tilallisia kokemuksia. Oletukseni on, että yleistyessään uusi viestintäteknologia – ääniradio – vaikutti merkittävästi suomalaisten arkeen.

Nykyiselle mediayleisölle radion ja television lähetysrytmi on itsestään selvä. Olemme tottuneet lähetysten jatkumoon ja kanavien tapaan järjestyä ohjelmapäiviksi. Britannian BBC:n sosiaalhistorian kirjoittaneet Paddy Scannell ja David Cardiff ovat todenneet, että yhtiöt muovasivat käytäntöjä, joissa ensimmäiset kuuntelijat olivat ikään kuin kokeilun kohteena. Kävi niin, että brittiläinen ääniradio tuli kytkeneeksi ja järjestäneeksi ohjelmiksi ymmärrettäviä osia yhteen. Näistä muodostui suhteellisen nopeasti lähetysten jatkuvuudelle perustuva ohjelmisto, joka sai muodon ja sisällön. Samalla lähettäjätaho teki oletuksia potentiaalisista kuuntelijoistaan ja heidän maailmastaan. Toimillaan ohjelmayhtiö teki itsestään keskeisen kansallisen kulttuurin määrittelijän ja toimijan, jonka päivittäistarjonta asettui viikkokalenteriin. Tämän kierron päätepisteenä oli kokonainen ohjelmavuosi.³

BBC:n esikuvan mukaisesti ohjelmistojaan järjestivät myös muut eurooppalaiset yleisradioyhtiöt, kuten O. Y. Suomen Yleisradio — A. B. Finlands Rundradion.

Maatalousvaltaisessa maassa ääniradio herätti varhaisissa kuuntelijoissa sekä uteliaisuutta että pelkoja, kuten olivat tehneet aiemmin levinneet teknologiset innovaatiot. Kun kuuntelijat saivat radiovastaanottimen toimimaan, pelon sijaan voitti uteliaisuus ja innostus.

---

² KRTM 1037.

³ Scannell & Cardiff 1991, xi, 278–279; Scannell 1996, passim; ks. myös Salokangas 1996, 434–435.

Kolmekymmentäluvun alussa yli 100 000 suomalaista oli lunastanut kuunteluluvan, ja kymmenen vuoden päästä määrä oli kolminkertainen.⁴

Suomalaisten varhaisen radiosuhteen tutkimukseen on olemassa aineistoja, ja sitä on tutkittu jo aiemmin. Usko Saraneva on tehnyt pro gradu -tutkielman nimellä ”*Kun radio tuli meille*”. *Yleisradion kuuntelijakunnan muodostuminen 1920–1960*. Sen keskeisenä lähteistönä ovat Yleisradion ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran järjestämän kirjoituskilpailun vastaukset. Vuonna 1982 julkaistussa tutkimuksessa tekijä hahmottaa ”historiallis-kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien keinoin” radion omaksumista.⁵

Yleisradio on julkaissut vuonna 1976 yhtiön 50-vuotisjuhlaan liittyen saman kirjoituskilpailun palkitut ja valikoiman parhaiksi arvioidut tekstit nimellä *Kun radio tuli meille*. Kirjaseen esittelytekstissä kilpailun tuottanut Kirsti Penttinen avaa koko kilpailun ja keräyksen luonnetta. Kuuntelijoita oli pyydetty ennen kaikkea kertomaan omista mieleen painuneista radiokokemuksistaan. Lisäksi he olivat saaneet kirjata kuultuja tarinoita. Kilpailun vastaajilta haluttiin tietoja radioharrastuksen levittäjistä, varhaisesta kuuntelusta ”ja siitä, miten tiedotusväline otettiin vastaan”.⁶ Selvää on, että muistitietokilpailun ohjaavat kysymykset ovat yhdenmukaistaneet ja painottaneet kirjoituksia järjestäjien haluamalla tavalla.

Kaikkiaan vuoden 1972 kilpailuun oli tullut määräpäivään mennessä 2846 kirjelähetystä eri puolilta Suomea. Kirjoitukset olivat eripituisia siten, että pisimmät olivat monikymmensivuisia ja lyhimät liuskan mittaisia. Tärkeänä Penttinen pitää, että muistelmakilpailun aineisto muodostui paljolti ensimmäisen kuuntelijapolven kokemuksista. Lukuisat kertojat ovat olleet pikkulapsia aikana, jota muistot käsittelevät. Jopa hieman yllättävänä Penttinen pitää sitä, että valtaosa kirjoituksen lähettäjästä oli naisia ja päättelee heidän olleen ”innokkaita radionkuuntelijoita”, vaikka vastaanottimien hoitaminen useimmiten kuului miehille.⁷ En kuitenkaan käsittele artikkelissani radionkuuntelun sukupuolittuneisuutta, mutta määrittelen muutamissa tapauksissa kirjoittajan sukupuolen. Julkaisemattomien tekstien kirjoittajien nimiä en kerro, toisin kuin julkaistujen kohdalla.

---

⁴ Saraneva 1982, liite 5.

⁵ Saraneva 1982, tiivistelmä.

⁶ Penttinen 1976, 4.

⁷ Penttinen 1976, 4.

Saranevan aineistoa hyödyntäneestä perustutkimuksesta huolimatta kokonaisuus tarjoaa runsaan materiaalin radion omaksumista koskeviin kysymyksiin. Saraneva selvitti radion tuloon liittyneitä asenteita, kokemuksia ja teknologisia seikkoja. Kuuntelijoiden ajankäytön ja tilallisuuden kokemukset eivät olleet keskiössä, vaikka hän aiheita monin tavoin koskettelee.

SKS:n arkiston säilyttämät muistitiedon keruukilpailun vastaukset ovat lähteeni.

Artikkeliani varten olen käynyt lävitse neljä koteloa, jotka sisältävät yhteensä 1150 kilpailuvastausta. Kaikkiaan keräysaineisto muodostuu 13 kotelosta, joissa on aineistoa yhteensä 5000 sivua. Artikkelia varten pohtimieni kysymysten vastaamiseen neljän kotelon kirjeet tuottivat runsaasti aineistoa, jossa alkoi vahvasti olla toistuvuutta.⁸

Tämän lisäksi täydennän aikaan ja kelloon liittyviä kysymyksiä Museoviraston suomalaisten kellon omaksumista koskevan muistitietokokoelman avulla. Täydennystietoja varten olen tutustunut kyselyn yhteen kansioon.⁹

Historiantutkijoiden parissa muistitieto on sekä lähdeaineistona että tutkimuskohteena muodostunut yhä tärkeämmäksi. Muistitietotutkimus voidaan ymmärtää vaikkapa kilpakirjoituksessa kerätyn aineiston tulkinnalle perustuvaksi analyysiksi.¹⁰ Artikkelini lähdeaineistona on juuri kirjoituskilpailua hyödyntäen koottu muistitietokokoelma, jonka avulla tutkin suomalaisten radionkuuntelijoiden ajankäytön ja tilallisuuden kokemuksia. En siis varsinaisesti analysoi tai problematisoi muistitiedon luonteeseen ja käyttöön liittyviä kysymyksiä. Tosin kun käytän kilpakirjoitustekstejä lähteenäni, joista rakennan tulkintani, on syytä ymmärtää sen rajoitukset kuin myös mahdollisuudet. Muistelutekstit eivät sovellu täsmällisten faktojen tai tapahtuma-aikojen selvittämiseen, vaan ne kertovat tapahtumien ja ilmiöiden merkityksestä kokijoilleen. Usein muistitieto on käyttökelpoista toistuvien arkisten ilmiöiden ja käytänteiden tutkimuksessa varsinkin silloin, kun muita lähteitä ei juuri ole käytettävissä.¹¹

---

⁸ Vastaukset 1–1150. Kun radio tuli meille 1972, KRTM. SKS, SKS:n arkisto, Helsinki.

⁹ Kello 1975, kysely 22 (KM:K22). Museoviraston kansatieteellinen arkisto, Helsinki.

¹⁰ Ks. Fingerroos & Haanpää 2006, 26–29.

¹¹ Rossi 2012, 54; Fingerroos & Haanpää 2006, 32–33.

En siis yritäkään ajoittaa tarkoin kuuntelumuijtojen ajankohtia, jolleivät ne kiinnity muista lähteistä todennettavaan päivämäärään. Yksittäiseen ohjelmaan tai tapahtuman uutisointiin liittyvien muistojen ajoittaminen on jokseenkin luotettavaa, ja varmistuksena olen tarvittaessa käyttänyt päivälehtien uutisia ja ohjelmatietoja. Tarkan ajoituksen puuttuessa pidän kirjauksia huomionarvoisina, jos ne käsittelevät pääsääntöisesti radion tulon kahta ensimmäistä vuosikymmentä. Kuuntelukokemuksia mieliinsä palauttaneet kilpakirjoittajat ovat usein korostaneet elämyksiä ja tunteita, jotka nimenomaan avaavat heidän kuuntelulle antamia merkityksiä. Tällaisissa tapauksissa tarkka muiston syntyhetki ei ole keskeistä.

Haen lähteistäni ajan ja tilallisuuden kokemusten ilmaisuja, ja hahmottelussa hyödynnän teknologian historioitsija Stephen Kernin lähestymistapaa. Hänen mukaansa 1800- ja 1900-luvun mediateknologiat paisuttivat nykyhetken merkitystä, sillä teknologiat loivat mahdollisuuden yhteiseen samanaikaisuuden kokemukseen, johon kytkeytyi tilallisuus.¹² Radiokuuntelijoiden muistot kertovat nyt-hetken tilallisesta korostumisesta. Muisteluissa spatiaalisuus hahmottuu yhtäältä yhteisenä tilana ja toisaalta kokemuksena ajan ja paikan rajojen ylittämisestä. Seuraavassa ymmärränkin tilan kokijoiden tuottamana ja subjektiivisena. Tämä tarkoittaa sitä, että hyödynnän analyysissäni tilallisuuden ideaa enemmän kuin teen varsinaista tilan tutkimusta.¹³ Analyysini eteenpäin viemiseksi vetoan Peter L. Bergerin ja Thomas Luckmannin todellisuuden sosiaalista rakentumista koskeviin ajatuksiin.

Artikkelini on muistitietotutkimuksen ohella uuden joukkoviestimen omaksumisen ja kokemisen historiaa. Mediahistorioitsija Carolyn Marvin korostaa, että mediat eivät ole tarkkarajaisia objekteja, vaan ne rakentuvat käytäntöjen ja niihin liitettyjen uskomusten kautta. Median historia on hänelle medioiden käytön historiaa, jolloin tutkimusnäkökulma suuntautuu medioiden luomiin sosiaalisiin todelluuksiin.¹⁴ Tämä lähtökohta mielessäni tarkastelen suomalaisten radion kuunteluun ja ohjelmistoihin kytkeytyviä havaintoja ääniradion alkuvaiheissa.

---

¹² Kern 1983, 314; erityisesti radion äänen tilallisuudesta Michelsen 2016, erit. 177–148, passim.

¹³ Laitinen 2004, 4–5.

¹⁴ Marvin 1988, 8.

Radio muuttaa ajantajua

Ääniradio yleistyi maatalousvaltaiseen Suomeen, jossa yli neljä viidesosaa väestöstä asui maaseudulla. Elintason parantumisesta viesti se, että maan väkiluku kasvoi maailmansotien välisenä aikana kolmesta miljoonasta miltei neljään miljoonaan. Pahin sisällissodan jälkeinen kriisi oli ohi 1920-luvun puolimaissa, ja metsäteollisuus muokkasi taloutta, politiikkaa sekä yhteiskunnan kehitystä.¹⁵

Karkeasti arvioiden lehdistö tavoitti jo kaikki kansankerrokset ja tilaajamäärät kasvoivat. Suomen sanomalehdet olivat pääosin puoluepoliittisesti sitoutuneita, ja nämä puolueiden äänenkannattajat ilmestyivät tiheimmin. Sen sijaan sitoutumattomia olivat päälehtiä harvemmin ilmestyneet paikallislehdet. Suurin haaste nopealle tiedonvälitykselle oli lehtien harva ilmestymistahti.¹⁶

Suomalaiset eivät missään tapauksessa olleet tasa-arvoisessa asemassa lehdistön uutistarjonnassa eivätkä yleisradioviestinnän vastaanottajina. Sanomalehtien jakelussa oli sitä enemmän viiveitä, mitä syrjäisemmille seuduille julkaisut oli jaettava. Samalla tavoin radion kuuluvuus oli kaukana lähetyksasemista heikompaa ja häiriöalttiimpaa, mutta jo varhain monille radio näyttäytyi viestinnällisen tasa-arvon lisääjänä, välineenä, joka jakaisi tietoa ja sivistystä ajantasaisesti pian kaikille suomalaisille. Länsi-Suomen kansanopiston rehtori J. E. Tuompo kirjoitti 1928 radion merkityksestä:

Ennen kävivät kellot maaseudulla kuinka sattui. Tavallisesti ne olivat aina edellä ja sitä enemmän, mitä kauempana paikkakunta oli rautatiestä. Nyt käyvät syrjäkylienkin kellot ajassa, sillä ne voidaan joka päivä tarkistaa meteorologisen keskuslaitoksen ilmoitusten mukaan. Saman laitoksen sääennusteet ovat tarpeellisia, eivät ainoastaan merenkulkijoille ja kalastajille, sillä jokainenhan on saanut huomata ne varsin paikkansapitäviksi.¹⁷

Tuompo muistutti, että rautatien tulo juna-aikatauluineen vakiinnutti suomalaisille yhteisen ajan. Teknologiset innovaatiot ja kaupunkilaisen työn muuttuminen kellon ajoista

¹⁵ Lyytinen 1996, 15; Kuisma 2009, 170–171.

¹⁶ Tommila 1976,18; Tommila & Salokangas 1998, 150–151.

¹⁷ Tuompo 1976, 57. E. J. Tuompon tytär on oheistanut lehtijutun vuodelta 1928 ”Kun radio tuli meille” -kirjoituskilpailun vastaukseensa.

riippuvaisemmaksi oli lisännyt ajanhallinnan tarvetta, ja muutos ulottui myös maaseudulle. Yhteisen kansainvälisen ajan luominen oli ollut hidas prosessi, joka oli käynnistynyt 1800-luvun viimeisellä puoliskolla suurten rautatieyhtiöiden aloitteesta. Langaton lennätin helpotti tarkistussignaalien lähettämistä. Jo vuonna 1905 Yhdysvaltain laivasto välitti tällaisia Washingtonista, ja 1910 Eiffelin torni lähetti Pariisiin ajan langattomalla lähettimellä.¹⁸ Läntinen maailma alkoi järjestäytyä yhteiseen aikavyöhykkeiden jakamaan aikaan.

On kuitenkin syytä huomata, että ääniradion yleistyessä joillekin syrjäseutujen ihmisille kellon mukaan eläminen saattoi olla suhteellisen uusi asia. Museoviraston vuonna 1975 keräämästä muistitietokyselystä käy ilmi, että tuolloin joillakin oli vielä tietoa, miten maaseudulla oli aikaa arvioitu auringon mukaan, ilman mekaanisia mittauslaitteita. Sitten yleistyivät tupiin sijoitetut suuret kaappi- ja seinäkellot. Talvisotaan mennessä miehille ilmaantuivat mukana kulkevat tasku- ja naisille kaulaan ripustettavat kellot. Herätyskellot tulivat ennen kaikkea palkkatyöläisten koteihin.¹⁹ Vähitellen taskukellot menivät pois muodista, kun markkinoille tuli rannekelloja, jotka kiinnostivat eritoten nuoria ja alkoivat yleistyä sota-aikana ja sen jälkeen.²⁰

Kun ääniradio yleistyi 1920-luvun puolivälistä lähtien, suuri osa suomalaisista eli mekaanisen kellon tahdittamina. Seinä- ja herätyskellot olivat jo kauan antaneet päivään rytmensä ja auttaneet palkkatyöläisiä ehtimään oikeaan aikaan töihin. Ne viestittivät ajan kulumisesta myös äänellään, varsinkin suuret kellot, joilla oli kookas kellotaulu ja kuuluva lyönti. Ääniradio toi ympäristöön lisää ajanhallintaan liittyviä ääniä, sillä kanavalle säädetty viestin antoi säännöllisesti puolen päivän tuntumassa aikamerkin, jotta kuuntelijat pystyivät laittamaan kellonsa yhdenmukaiseen aikaan.²¹

Tärkeä kellon mukanaan tuoma asia oli se, että ihmiset sisäistivät aikayksiköt. Kuten historioitsija Lewis Mumford on todennut, höyrykoneen sijaan kello oli teollistuneen maailman tunnus. Se oli laitteista ketterin, ja sen valta ulottui yhä vahvemmin kaikkialle.²²

---

¹⁸ Kern 1983, 11–14.

¹⁹ KM:K22/85; KM:K22/366; KM:K22/841; KM:K22/868.

²⁰ KM:K22/379; KM:K22/669.

²¹ Jo varhaisissa Suomen Radioyhdistyksen lähetyksen ohjelmatiedoissa on maininta yhdeltä iltapäivällä annettavasta ”aikasignaalista”. Ks. *Helsingin Sanomat* 8.5.1925.

²² Mumford (1934) 1963, 14–15.

BBC:n ensimmäinen pääjohtaja John Reith kirjoitti 1920-luvulla, että yhtiön keskeisiin velvoitteisiin kuului standardoidun maailmanajan luotettava tiedottaminen Greenwichin Kuninkaallisen observatorion kellon avulla. Hieman romanttisemmin Reith pohti, miten radioidut parlamentin Big Benin kellonlyönnit kaikuivat ilmojen halki valtakunnan kaikkiin kolkkiin antaen syrjäisimmillekin seuduille hallintokeskuksen rytmin.²³

Kello siis tahdisti modernin elinkeinoelämän ja arjen, mutta sen ääniin liittyi symbolisia merkityksiä. Tämän vuoksi on hyvä huomata radion kokonaisvaltainen merkitys aistiympäristölle. Yhdysvaltalaisen mediahistorioitsijan Susan J. Douglasin mukaan radion alkuvaiheita tutkittaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, että radio oli – puhelimen ja gramofonin tapaan – viestin, jonka käyttämistä 1920-luvun yleisöt opettelivat.²⁴ Kun radio oli auki ja kanava kohdallaan, se toi kuuluville ohjelmiksi annostellun ajankulun.

Ääniradion ohjelmisto eteni kellon mukaan, mutta kulttuurisena muotona, sillä oli kiinnekohtia painettuun joukkoviestintään, kuten kulttuurintutkija Raymond Williams on esittänyt. Hänen mukaansa yleisradio-ohjelmiston ja ylipäätään sähköisen joukkoviestinnän muotoja voi ymmärtää sanomalehdistön kautta. Jo varhainen 1700-luvun sanomalehti oli kokoelma sisältöjä, joita julkaisijat tarjoilivat laajenevalle keskiluokalle. Lehdet kehittyivät ja niihin tuli uutisaineiston lisäksi henkilöjuttuja, kaskuja, piirroksia, valokuvia ja mainoksia. Näin muodostui sanomalehden palstoitettu ulkoasu, modernin joukkoviestimen ilme. Erilaiset massatapahtumat alkoivat tuottaa yhä enemmän uutisoinnin aiheita. Urheilu- ja musiikkitapahtumat tulivat tärkeäksi osaksi julkisuutta ja kaivatuksi osaksi printtaviestinnän sisältöjä. Williamsin mukaan yleisradioyhtiöt omaksuivat nämä sisällöt ohjelmistoihinsa, ja jo alusta lähtien ääniradio välitti erilaisia julkisia tilaisuuksia.²⁵ Näin ollen ohjelmistojen yhteydet esittäviin taiteisiin olivat niin ikään läheiset.

Kaikkiaan yleisradio-ohjelmiston esikuvaksi on paikannettavissa eurooppalaisen juhlaperinteen muodot, jotka olivat välittyneet kotimaisiin ohjelmallisiin iltamiin. Esitysmuodolle oli tyypillistä erilaisten ohjelmanumeroiden ja musiikkiesitysten yhdistely. Musiikintutkija Vesa Kurkela on havainnut, miten tuosta perinteestä kummunnut keskimusiikki (middle-music) oli olennainen osa Yleisradion musiikkiohjelmistoa. Ja vaikka

---

²³ Reith 1924, 219–220.

²⁴ Douglas 2004, 7–8.

²⁵ Williams (1975) 1990, 87–88.

yhtiö tarjoili myös ajanvietettä, se tukeutui tiukasti eurooppalaiseen kansanvalistusperinteeseen.²⁶

Lähetyksensä viestintäyhtiö järjesti ohjelmiksi, jotka olivat sarja eripituisia ajallisia yksikköjä. Ohjelmasta tuli vakiintunut käsite, joka merkitsi omalla otsikollaan, tietyinä rajattuna aikana, lähetettävää itsenäistä kokonaisuutta. Alusta lähtien Suomen Yleisradio luokitteli ohjelmia lähetyssajankohdan, käytetyn kielen, kohderyhmän ja musiikin kautta. Pääasiallisesti lähetykset jakaantuivat puheeseen ja musiikkiin. Vuoden 1934 tiedot keskeisimpien ohjelmatyyppien prosentuaalisesta määrästä ja lajeista antavat tietoa alkuaikojen ääniradion luonteesta. Musiikki muodosti lähetysmäärästä 50,5 prosenttia ja esitelmiä, pakinoita, keskustelua sekä selostuksia oli melkein 21 prosenttia. Jumalanpalveluksia oli ohjelma-ajasta vajaa seitsemän prosenttia ja lastenohjelmia alle kaksi prosenttia. Teatteria, kuunnelmia ja lausuntaa oli Yleisradion tarjonnasta 4,7 prosenttia. Näiden lisäksi oli uutisia, tiedotuksia, erikoisohjelmia ja ulkomaisia ohjelmia.²⁷

Kuunnelma oli täysin radiota varten luotu ohjelmamuoto, josta tuli nopeasti kuuntelijoiden suosikki, ja sen keinojen ja tekniikan kehittämisessä yhtiö näki huomattavaa vaivaa.²⁸ Kaksikielinen yhtiö huomioi myös molempien kotimaisten kieliryhmien tarpeet. Aluksi Yleisradio lähetti arkisin ohjelmaa viisi tuntia siten, että lähetykset jakaantuivat päivälähetykseksi klo 12–13 ja iltalähetykseksi klo 18–22. Sunnuntaiksi oli varattu tunti enemmän ohjelma-aikaa.²⁹

Williamsin ajatuskulkuun palaten voi olettaa, että ohjelmat olivat kuuntelijoille käsitettäviä, sillä he tunsivat ohjelmalliset yleisötapahtumat tai olivat aiemmin tutustuneet painettuun viestintään. Sanomalehti oli monelle tuttu uutisväline, jonka sisältöjen seuraamiseen lukutaito mahdollisti. Yleisradion johto ymmärsi, että ohjelmatiedot pitäisi välittää myös lehdistön kautta, jotta säännöllinen ohjelmatoiminta sisältöineen tulisi mahdollisimman monen tietoon. Tietoa tarvitsivat jo olemassa olevat vastaanottimien haltijat, mutta ohjelmatiedot houkuttelisivat myös tarvittavia uusia kuuntelijoita. Yleisradion historiankirjoittaja Eino Lyytisen mukaan yhtiö välitti tietoja viestimille, mutta Helsingin

---

²⁶ Kurkela 2017, 1–3; Kurkela 2005, 98–99. Ks. ruotsalaisesta keskimusiikista Edström 1992.

²⁷ Nukari & Ruohomaa 1992, 5–6, 24.

²⁸ Kallio 2016, 36–37, passim.

²⁹ Lyytinen 1996, 35.

lehtien lisäksi vain *Turun Sanomat* oli pyytännyt ohjelmatietoja julkaistavakseen. Vuonna 1928 syntynyt kuuntelija muistelee, miten tulevan radio-ohjelmiston sai selville vain kuuntelemalla kuuluttajien antamia ennakkotietoja, ”koska lehti ilmestyi hyvin harvoin ja muistaakseni ei alkuaikoina siinä ollut Radio ohjelmia [sic]”.³⁰

Yleisradio tehosti tiedotusta ilmoittamalla lauantai-iltaisina seuraavan viikon tärkeimmät ohjelmat. Se perusti omaa ohjelmistoa esittelevän *Yleisradio*-lehden ja ruotsinkielisen *Rundradion* mutta lopetti molemmat pian kannattamattomina. Ulkopuolisen kustantajan käynnistämä *Radiomailma* koki saman kohtalon. Tämän jälkeen Yleisradio ei luovuttanut millekään lehdelle ohjelmatietojen ensijulkaisu-oikeutta, vaan kaikki sanoma- ja aikakauslehdet saivat ne vapaasti julkaista. Vasta lokakuussa 1936 aloittanut Yhtyneiden Kuvalehtien kustantama ja Yleisradion avustama *Radiokuuntelija* menestyi tilausperustaisena viikkolehtenä.³¹

Ajantasaisuus tulee tärkeäksi

Vaikka lähetystoiminnan järjestelyn yhtenä mallina oli uutisilla lukijoita houkutteleva sanomalehti, varmuutta radion sisältöjen merkityksestä kuuntelijoille ei voinut olla. Ohjelmantekijöiden haasteena oli löytää aiheet ja käsittelytavat, jotka koskettaisivat kuuntelijakuntaa.³² Ääniradion sisältöjen suunnittelijat aavistivat oikein sen, että päivänkohtaisuus kiinnostaisi ihmisiä. Suomalaisten radiomuistoissa toistuvat kuvaukset siitä, miten uutiset ja säätiedotukset alkoivat muodostua yhä useammille miltei rituaaleiksi. Koivistolla 1920-luvun puolivälin jälkeen radiota kuunnellut nainen kuvaa varhaista radiolähetysten yhteiskuuntelua: ”Uutiset olivat niin tärkeitä, että kukaan ei ennen niitä lähtenyt kotiinsa.”³³

Eritoten kesäaikana maanviljelijät seurasivat Yleisradion säätiedotuksia. Jos kuitenkin kävi niin, että luvatus poudan sijasta tuli sadetta, kuuntelijoiden suuttumus saattoi olla voimakas.³⁴ Pertunmaalainen kuuntelija hahmottaa isänsä radion käyttöä:

---

³⁰ KRTM 17.

³¹ Lyytinen 1996, 37–38.

³² Scannell 1996, 144–152 passim.

³³ KRTM 260.

³⁴ Saraneva 1982, 88–89.

Sää tiedotus, aikamerkki ja uutiset tulivat isälle välttämättömäksi kuin jokapäiväinen leipä. Hän tuli pelloltakin niitä kuulemaan tai uskoi sen jonkun muun tehtäväksi. Joskus se tehtävään vihityltä livahti huomaamatta ohi, ja kun ei hennonut eikä uskaltanut tunnustaa: unohdin, täytyi tekaista sää tietoa ”omasta päästä”. Se saattoi onnistuakin, mutta jos isä vielä kysyi: ”Mitäs oli uutisissa?” seisoi kyllä oven ja seinän välissä. Kerran myöhemmin kun isää ei enää ollut, huomasimme, että jokainen perheenjäsen oli syyllistynyt tähän vilppiin.³⁵

Kansakoulunopettaja Aili Ala-Anttila muistelee, miten 1920-luvun lopun Veitsiluodossa radiosta tuli perheelle välttämättömyys. Hänen lapsuuden kodissaan radionkuuntelu alkoi naapurista vedetyn kaapelin kautta kaiuttimeen johdetuilla lähetyksillä, mutta naapurin kanssa kuuntelusta syntyneiden ristiriitojen vuoksi perhe hankki oman vastaanottimen.

Ainakin uutiset seurattiin alun alkaen tarkkaan. Muistan kuulleen mm. Kurun haaksirikosta Näsijärvellä 1929. Uutisten tietolähteinä ovat mieleeni jääneet ”Roiterin” lisäksi Helsingin Sanomat ja Uusi Suomi; ruotsinkieliset uutiset saattoivat alkaa sanoilla ”svenska pressen meddeelar idaa”. – Meille saarelaisille olivat varsinkin kesäaikaan tärkeitä sää tiedotukset. Tosin isä tapasi sanoa, että koska radio lupasi pyhänajaksi sadetta, tulee pouta – ja päinvastoin.³⁶

Osa kuuntelijoista pystyi suhteellistamaan radiosta tullutta päivittäistä tietoa. Monet hämmästelivät sää tietojen toistuvaa epätarkkuutta, mutta poikkeukselliset uutiset ovat jääneet erityisellä tavalla kuuntelijoiden mieleen. Hankasalmella nuoruudessaan radiota kuunnellut mies yhdistää höyrylaiva Kurun uppoamista käsittelevän uutisen isän kanssa epätavallisen tuulisena päivänä tehtyihin ulkotöihin: ”Mentyämme tupaan avasin radion, oli uutisten aika, sieltä kuului uutinen, Kuru laivan haaksirikko onnettomuus [sic] Näsijärvellä. Se teki jotenkin niin tyrmistyttävän vaikutuksen että sen illan muistaa aina.”³⁷

Kuuntelijat muistelevat myös presidentti Svinhufvudin radiopuhetta Mäntsälässä kapinoineille lapuanliikkeen miehille: ”Ukko-Pekan ääni herätti turvallisuutta, kun hän

³⁵ KRTM 496. Tiedonannosta puuttuu ajoitus.

³⁶ Ala-Anttila 1976, 29.

³⁷ KRTM 508.

arvokkaasti mutta ehdottomasti käski miesten palata koteihinsa.”³⁸ Kirvun pitäjässä asunut kuuntelija on palauttanut mieleensä, miten Mäntsälän kapinan aikaan myös naapureita kokoontui perheen vastaanottimen ääreen: ”Jännityksellä kaikki kuuntelimme radiosta, miten asiat menevät.”³⁹ Jännitysnäytelmän kaltaiseen virittäytymiseen oli tilaisuus, sillä kapinaliikehdintä kesti useita päiviä. Joukko aseistautuneita miehiä keskeytti sosialidemokraattien puhetilaisuuden 27. päivä helmikuuta 1932, ja presidentti piti puheensa 3. päivä maaliskuuta.⁴⁰ Valtiojohto hyödynsi ääniradiota tiedottamisessaan, ja myös päivälehdet seurasivat tapahtumia. Muun muassa samana päivänä, kun Svinhufvud luki radiossa julistuksensa, *Uuden Suomen* lisännumero oli painanut tekstin etusivulleen. Lehti välitti tiedon, että presidentti on äänessä illalla klo 19 aikaan.⁴¹ Puheen sisältö oli tiivistettynä se, että presidentti arvoaltaansa vedoten kehotti kapinoitsijoita lopettamaan, kuten he myös tekivät.⁴²

Puhetta ennakoanut sanomalehtiutinen ei tietysti voinut tavoittaa maaseudun kuuntelijoita, jotka pyrkivät seuraamaan tapahtumia. Tiedossani ei ole se, että välittikö Yleisradion kuuluttaja ennakkotietoa illalla radioitavasta suorasta valtionjohtajan puheenvuorosta. Oletettavasti näin on tapahtunut. Silti todennäköisesti tärkeiden uutistapahtumien yhteydessä radionomistajien luokse kokoonnuttiin varmuuden vuoksi. Presidentin puhe ei voinut olla päivä- ja viikkolehtien ohjelmatiedoissa, sillä oli kyse ohjelmamuutoksesta. Muun muassa *Radiomailma*-lehden mukaan tuolloin olisi pitänyt tulla opettaja Ester Aulangon partiotoimintaa käsittelevä esitelmä.⁴³

Varsinaisesti presidentin puhe ei ollut Yleisradiosta radioitu uutislähetys, vaan valtionjohdolle annettiin sopimuksen mukaan mahdollisuus tiedottaa kansalaisille tärkeitä asioista. Maahan julistettu poikkeustila ja kapinaliikehdintä olivat sellaisia. Kurun uppoamista ja presidentin esiintymistä koskevat muistelmat viestivät kuuntelijoiden uutistapahtumille antamista merkityksistä. Radiot avattiin varta vasten sekä uutisten että säätietojen kuuntelemista varten, ja näitä tietoja pidettiin tärkeinä. Kuuntelijat ennakoivat uutisviestinnän jokapäiväisen rytmin, ja sen rutiinin saattoi murtaa yllättävä ja

³⁸ Ala-Anttila 1976, 31 (siteeraus); KRTM 508.

³⁹ KRTM 1100.

⁴⁰ Häikiö 2017, 494–509 passim.

⁴¹ *Uusi Suomi* 2.3.1932.

⁴² Lyytinen 1996, 82.

⁴³ *Radiomailma* 9/1932, 178.

poikkeuksellinen uutinen. Erityinen seikka olikin ohjelmien jatkumon kaksinainen luonne. Se sisälsi ennakoitua ja toistavaa ainesta, joka ei jäänyt kuuntelijan muistiin ja joka kertoi, ettei ole mitään syytä huoleen. Mutta uutislähetys saattoi sisältää havahduttavia tietoja joko aivan läheltä tai hyvin kaukaa.

Sodan lähestyminen viritti kuuntelijat jännittämään radioiden ääreen. Usein saattoi olla niin, että lähetyksiä kuunneltiin ennakoitujen uutisten tärkeyden takia, vaikka tiedettiin akkujen virran kuluvan nopeasti. Inarissa vuonna 1925 syntynyt muistelija kertoo syksystä 1939, jolloin ”kotiamme kokoontui aina uutisaikaan vakavakatseisia, huolestuneita isäntiä lähinaapureista saakka kuuntelemaan mitä radion uutisissa ilmoitetaan”.⁴⁴ Vastaavasti vaikkapa radiossa välitetty uutinen talvisodan päättymisestä ja rauhan ehdoista on jäänyt naiskuuntelijan mieleen. Hänen mukaansa ”radiosta kuuntelimme noihin aikoihin melkein ainoastaan uutiset”.⁴⁵

Edellä kuvatut toimet kuuluvat Scannellin nimeämään radiolähetyksen jokapäiväisyyteen kytkeytyvään ”huolirakenteeseen”, jonka mukaisesti kuuntelijat alkoivat pitää uutisten seuraamista mielekkäänä ja tärkeänä.⁴⁶ Kuuntelijat tunsivat näiden asioiden koskevan omaa yhteisöä. Tämä oli yleisradioyhtiön jatkomenestyksen kannalta avainkysymys, sillä valtion kanssa laaditussa ensimmäisessä sopimuksessa viitataan, että ohjelmien olisi kiinnostettava huomattavan suurta osaa kuunteluluvan omistajista.⁴⁷ Tosiasiassa yleisradiotoiminnan itselleen määrittelemä – osittain julkilausumaton – tehtävä oli luoda yhteisyyden tuntua kansalaisten keskuuteen.⁴⁸

Juuri Mäntsälän kapinan yhteydessä Yleisradio näytti ensimmäistä kertaa voimansa vaikuttavana ja ajantasaisena kriisitilanteen tiedottajana. Eino Lyytisen mukaan 200 000 suomalaisen arvioitiin kuunnelleen tätä presidentin puhetta. Radion kyky tavoittaa suuret ihmisjoukot ja välittää poliittisia viestejä kansalaisille oli havaittu ulkomailla. Britannian pääministeri Stanley Baldwin oli vuoden 1926 yleislakon aikana vedonnut BBC:n kautta yleisöön. 1930-luvun talouslaman loppuvaiheissa Yhdysvaltain presidentti Franklin Delano

---

⁴⁴ KRTM 641.

⁴⁵ KRTM 1054.

⁴⁶ Scannell 1996, 144–147. Yleisradio-ohjelmiston jatkumon katkeamista poikkeuksellisen dramaattiseen uutiseen voisi tarkastella myös rutiinien keskeytymisenä, kuten Dayan & Katz 1992, 5.

⁴⁷ Suomi 1951, 89–90.

⁴⁸ Brittiläisen julkisen palvelun ideasta Scannell & Cardiff 1991, 3–18, erit. 11–12; ks. myös Reith 1924, 57–64.

Roosevelt pyrki rauhoittamaan kansalaisia radioiduilla takkatulipuheillaan.⁴⁹ Tämänkaltaiset ääniradion käyttötavat kertovat viranomaisten ja vallanpitäjien sisäistäneen välineen merkityksen jatkuvasti käytettävissä olleena tiedottajana ja vaikuttajana. Joukkoviestin pystyi tarjoamaan vallanpitäjälle reitin kuuntelijoiden koteihin jopa ilman toimituksen väliintuloa.

Sanomalehtien näkökulmasta arjen draamaa tarjoileva viestintäväline oli tungettelija. Uutisten vakiintuminen Suomen Yleisradion ohjelmistoon oli kamppailun tulos. Sen radioyhtiö kävi sanomalehtien omistaman uutistoimiston kanssa. Aluksi Yleisradio käytti Suomen Tietotoimiston (STT) kokoamia uutissähkeitä, joita lukivat Yleisradion omat kuuluttajat, mutta myöhemmin uutiset välitettiin tietotoimiston omalta studioilta. Tärkeitä kuuntelijoiden sitouttamisessa olivat arkipäivisin klo 12.45 luettavat päivä uutiset, jotka tulivat ohjelmistoon jo elokuun lopussa 1928. Sanomalehdistö vastusti aluksi uutiskilpailua, mutta se huomasi myös hyötyvänsä STT:n iltauutisista Yleisradiossa. Sanomalehdet saivat näet viimeiset uutispäivitykset aamun lehtiä varten Yleisradion kautta.⁵⁰

Kun radioon oli kodeissa totuttu, siitä tuli yhtä arkipäiväinen kuin monille aiemmin sanomalehdestä. Tiedotusvälineen tarjonta alkoi kuulua toistuvaan päivittäisrutiiniin. Radioiden ääreen ei enää entiseen tapaan kokoonnuttu, ja muutos näkyy vuoden 1972 radiomuistoissa. Ypäjäläinen akkuradion kuuntelija kertoo, miten hän aluksi jaksoi ”kuunnella koko ajan kun lähetys kesti, (ei sitä tullutkaan kun 5–6 tuntia päivässä) mutta kyllä siihen kyllästyin”.⁵¹ Myöhemmin kun sähköverkko levisi maaseudulle, putkivastaanottimet oli kytketty verkkoon. Radio saattoi olla auki ilman huolta akun loppumisesta. Inarista kotoisin oleva kirjoittaja luonnehtii tuolloista nykyhetkeä, jossa paljastui, miten radio ei ollut enää määrättyinä hetkinä syventymistä edellyttävä huomion vangitsija vaan viihtymisen väline:

Nykyisin on radio usein kotosalla jatkuvasti auki ja ohjelmat kuunnellaan kaikki. Vieläpä pitää olla matkaradiokin jota voi kuunnella matkoilla

⁴⁹ Lyytinen 1996, 82–83. Kuuntelulupia oli vuonna 1932 myyty 119 930, mutta radioita kuunneltiin perhekunnittain ja myös radiottomat naapurit saattoivat olla kuuntelemassa. Kuuntelijamäärästä, Saraneva 1982, liite 5. Stanley Baldwinin puheesta myös, Briggs 1961, 361–362. Rooseveltin takkatulipuheista, Loviglio 2005, 1–37.

⁵⁰ Lyytinen 1996, 91–98 passim; uutisista myös, Saraneva 1982, 88–92. Lyytinen on kirjoittanut mainituilla sivuilla laajemmin Yleisradion ja STT:n jännitteisistä suhteista.

⁵¹ KRTM 553.

*ollessa esim. kesämökillä ollessa. Samaa voi sanoa myös TV-ohjelmista [sic] sillä kyllä ne ohjelmat seurataan aina kaikki, koska kotosalla on esim. eläkeläisiä.*⁵²

Muistelmasta voi havaita, miten monenlaisille kuuntelijoille ja kuuntelutilanteisiin radio-ohjelmiston tuli soveltua. Yleisradio oli jo varhain kiinnittänyt asiaan huomiota. Yhtiön 25-vuotishistorian laatinut Vilho Suomi kuvaa, miten johtokunta oli aloittanut määrätietoisen ohjelmasuunnittelun ensimmäisenä toimintavuotenaan. Johtokunnan mukaan kullekin viikonpäivälle tuli laatia tietynsävyinen ohjelmakokonaisuus. Muun muassa sunnuntain musiikkinumerojen piti olla helppotajuisia, mutta silti arvokkaita. Maanantaille yhtiö sijoitteli modernia musiikkia, laajahkoja lausuntonumeroita ja näytelmän. Keskiviikkoon kuului ooppera, torstaina oli lastentunti ja sinfoniakonsertti, kun taas lauantai ”oli iloinen ilta, jolloin sekä puhe- että musiikkiesitysten oli saatava liikkua kevyessä sävyssä”.⁵³

Tiistain ja perjantain erityisluonteesta Suomi ei mainitse mitään, mutta hänen kuvauksensa kertoo, että viikko oli lähetysten sommittelun keskeinen yksikkö. Suomen mukaan suunnitelmaa ei koskaan noudatettu ehdottomasti, mutta ”siitä muodostui eräänlainen runko”, jolle ohjelmistoa rakennettiin ja luotiin säännönmukaisuutta ja ”ryhdikkyyttä koko ohjelmatoiminnalle”.⁵⁴

Säännönmukaisuus oli perusta, jolle yleisradioviestinnän perusrhythmi rakentui. Raymond Williamsin sanoin muodostui *flow*, virta, jonka juoksussa erilaiset ohjelmatyypit kiisivät.⁵⁵ On tosin huomattava, että Williamsin 1970-luvun analyysin keskiössä on kaupallinen televisio, ei alkuaikojen yleisradio. Käynnistettyään lähetystoimintansa Suomen Yleisradio ei ollut Williamsin tarkoittamaa sujuvaa lähetysten jatkumoa, vaikka jatkuvuudesta oli kysymys. Ensimmäisten vuosikymmenten lähetykset järjestyivät erillisiksi ohjelmiksi, jotka kuuluttaja esitteli. Lähetystauot katkaisivat ohjelmien virran, mutta tämä ohjelmien toistuvuus riitti kuuntelijoille. Paljon myöhemmin niin radio- kuin televisiolähetykset ovat tietyillä kanavilla muuttuneet katkeamattomaksi ketjuksi, jossa lähetys jatkuu kellonajasta riippumatta. Silti jo varhaisimmat yleisradiolähetykset näyttivät suuntaa tulevalle palvelulle.

---

⁵² KRTM 641.

⁵³ Suomi 1951, 93–94.

⁵⁴ Suomi 1951, 94.

⁵⁵ Williams (1975) 1990, 96.

Ikkuna toisiin todellisuuksiin

Yleisradion ja valtion välisen sopimuksen mukaan ohjelmistoon piti kuulua tiedotusluonteista, arvokkaaksi ymmärrettyä ja ajanvietteellistä tarjontaa.⁵⁶ Mukana oli fiktiota, sillä yhtiö halusi saattaa muun muassa teatteri- ja oopperataidetta laajenevan kuuntelijakunnan ulottuville. Silti pelkästään kuvitteelliset sisällöt eivät liikuttaneet vastaanotinten ääressä, vaan sen tekivät myös monenlaiset muut ohjelmat.

Uudenlaisten kokemusten tarjoaminen oli ääniradion elementti, jota voi tarkastella arjen sosiaalisen rakentumisen perspektiivistä. Peter L. Berger ja Thomas Luckmann ovat pohtineet, miten ihmisen arkitodellisuutta ympäröivät muut tasot jonkinlaisina merkitysten saarekkeina. Vaikkapa teatteriyleisölle esiripun nousu ja lasku toimivat merkkeinä todellisuuden rajoista. Kun esirippu nousee, ihminen siirtyy toiseen maailmaan, josta hän palaa esiripun laskiessa. Näillä toisen todellisuuden merkitysjärjestelmillä voi olla joko enemmän tai vähemmän yhtymäkohtia jokapäiväiseen todellisuuteen.⁵⁷

Bergerin ja Luckmannin ajatusta voi sovittaa mihin tahansa ihmisen kuvittelukykyyn vetoavaan ohjelmatyyppiin. Näin sen kautta on mahdollista eritellä ääniradion avaamia arkitodellisuutta täydentäviä tilan kokemuksia. Esirippu on tässä yhteydessä ymmärrettävissä vertauskuvana todellisuuksien välisille rajapinnoille, jotka radioyhtiö on aikatauluttanut ensiksi viikompäivien kierron mukaan ja tarkemmin ohjelmapäiville merkityille lähetysajoille. Juuri erillisistä ohjelmista tuli kurkistusaukkoja esiripun taakse. Ohjelmapäivän tarjonta avasi ja sulki ikkunoita radionkuuntelijoiden hyödyntämiin todellisuuksiin.

Usko Saraneva kuvaa, miten Markus-sedän lastentunnit saivat sekä lapset että aikuiset haltioitumaan, kun radiosta alkoi kuulua ”herttainen miehen ääni”. Kuuntelijat kertovat, miten he tunsivat menneensä itse mukaan esiintyjien joukkoon. Toisin päin tilallinen siirtymä toteutui siten, että joistakuista tuntui kuin Markus-setä olisi tullut samaan huoneeseen.⁵⁸ Ajan ja paikan rajoitusten ylittämisen kokemus saattoi olla lapsikuuntelijoille

---

⁵⁶ Suomi 1951, 89–90. Tulppo 1976, 52–53.

⁵⁷ Berger ja Luckmann 1998, 35–36.

⁵⁸ Saraneva 1982, 85.

pelottavaa. Näin kävi silloin, kun setä kertoi, miten hän hallussaan olevalla laitteella pystyi näkemään koteihin.⁵⁹

Aineistossani voimakkaimpia kokemuksia siirtymisestä todellisuudesta toiseen olivat kuvaukset jumalanpalvelusten kuuntelusta. Kuuntelija saattoi muistelmissaan ilmaista tuntemuksen juuri tilallisena siirtymisenä muuhun paikkaan. Näin muisteli Vesilahdella vuonna 1926 radiosta uuden vuoden juhlanjumalanpalvelusta kuunnellut nainen: ”Ihmeellistä! Unelmissani olin siellä kirkossa ja katselin pieniä kruunun kantajia. Toivotimme hyvän vuoden ja kiitollisin mielin ymmärsimme uuden ajan alkaneen.”⁶⁰ Näin kuuntelija liittyy muistonsa oivalluksen aikakauden vaihtumisesta.

Toinen kirkonmenojen kuuntelija palauttaa mieleensä sukupolvien erilaisen suhtautumisen radioon. Vanhoilla kuuntelijoilla tapahtumaan liittyi ihmeenomaisuuden ohella tuntemus ihmiselle kuuluvien rajoitusten ylittämisestä. Niinpä muistelujen perusteella kokemus oli heille kielteinen. Seuraava merkintä saattaa todellisuudessa kuvata myöhempiä ajankohtaa kuin tekstissä on ilmaistu, mutta tärkeää tässä yhteydessä on kuvauksen sävy:

Meillä oli pyhät aina kirkkokansaa tuvantäydeltä, sillä kaikki halusi kuulla Torvesta tulevaa Jumalansanaa mikä oli suuri ihme, Vanhat ihmiset sanovat nyt on Ihmeiden aika tullut, maailmanloppu tästä tulee, kun papinkin ääni tulee jo seinästä läpi, niin ihmeellistä se oli ensin. Iltaisin nuoria tuli aina Järvenpäästä asti kuuntelemaan musiikkia, Tupamme oli ihantäyteen nuoria ja kaikki ihmettelivät, sellaista oli kun ensimmäinen radio tuli meille. Tämä oli Nummen pitäjässä ja Leppäkorven-kylässä. Vuonna 1925.⁶¹

Aina ei tilasta toiseen siirtyminen ollut ihmeenomaista, mutta kuuntelijat saattoivat omien tulkintojensa mukaan hyödyntää ohjelman antamia mahdollisuuksia kuuntelutilanteen elävöittämiseksi. Jumalanpalvelusten yhteiskuuntelun muistot kertovat, miten paikalle tulleet loivat koteihin sunnuntaiaamujen kirkonmenot vaikkapa virsiä mukana veisaten, seisomaan nousten tai kolehtia keräten.⁶² Selvää on, että monet olivat sisäistäneet

⁵⁹ KRTM 67. Ks. myös Oinonen 2015, 121.

⁶⁰ KRTM 251.

⁶¹ KRTM 312.

⁶² Saraneva 1982, 81–84.

kirkollisten toimien seuraamisen koodistot, ja kuuntelijat arvioivat sääntöjen velvoittavan arvokkaaseen käytökseen myös kodin seinien sisällä. Olivathan monet tottuneet viettämään sunnuntain lepopäivää kirkossa käyden, ja nyt lähetys tuli suorana jostakin maamme kirkosta.

Kirkkotilan merkityksellistymistä 1600-luvun ehtoolliskäytännöissä tutkinut Riitta Laitinen on todennut, että paikat ovat ihmiselle myös henkisiä, sosiaalisia ja emotionaalisia.⁶³

Varhaisten radionkuuntelijoiden voimakkaasti kirkkoon paikkana liittyneet pyhyysmootiot auttoivat heitä toisen todellisuuden esiripun avaamisessa. Samankaltainen mekanismi lienee toiminut toisenlaisin tunneviryksin muutamissa muissa radiomuistelijoiden kokemuksissa.

Nimittäin radion soidessa asuinhuoneisto saattoi olla joillekin kuin konsertti- tai tanssisali. Eräs 1920–30-lukujen vaihteen kuuntelija vertailee sinfonian ja polkan kuuntelua: ”Sinfoniaa kuunneltiin hiiskahtamatta. Joskus lauantaisin aamupäivällä tuli kiperää polkkaa ja sitä menttiin kesken piirakan paiston tai lattian pesun.”⁶⁴ Vaikkei kirjoittaja suoranaisesti kuvaa toiseen tilaan siirtymiskokemusta, hän luonnehtii, miten kuuntelu mahdollisti kodin toisenlaisen käytön. Mikäli uskonnolliset tai muut pidäkkeet eivät estäneet, ihmiset saattoivat tanssia kevyen musiikin tahdissa. Ylipäätään radion musiikkiohjelmat ovat olleet tärkeä kuuntelijoiden mielikuvituksen herkistäjä. Hämeenlinnalainen mies muistelee, miten 1930-luvun pulavuosina hän otti iltaisin salaa kuulokkeilla varustetun kidekoneen käyttöönsä. Laite oli sängyn alla piilossa, sillä vanhemmilla ei ollut varaa kuuntelulupaan. Pojalle korviin välittyneet tanssiravintolan äänet muuttuivat visuaalisiksi:

*Ohjelman alussa ja tanssikappaleiden välillä radiosta kuului ravintolasalin ihmispörinää, astioiden kalinaa ja muita ääniä. Olin hengessä mukana ja kuvittelin miten hienoja ihmisiä siellä salissa olikaan. Ja kun orkesteri viritti rytmikkään tangon tai amerikkalaisen foxtrotin näin elävästi lattialla keikkuvat parit.*⁶⁵

Kuuntelijoiden tilallisista kokemuksista paikantuu Stephen Kernin tähdentämä hetkellisyys, mutta niitä on mahdollista pohtia myös julkisuuden käsitteen kautta. Merkinnössään he ovat tulleet kuvanneeksi ilmiötä, jonka yhdysvaltalainen mediatutkija Jason Loviglio on

---

⁶³ Laitinen 2004, 130.

⁶⁴ KRTM 1004.

⁶⁵ KRTM 522.

määritellyt ääniradion luomaksi intiimiksi julkisuudeksi.⁶⁶ Vaikka Loviglio analysoi erityisesti yhdysvaltalaisia puheohjelmia, ajatus sopii moniin ohjelmalajeihin, kuten konserttitaltiointeihin ja vaikkapa jumalanpalveluksiin, joissa julkinen ja yksityinen tila yhdistyivät kuuntelijan kokemuksessa. Intiimi julkisuus muodostui siitä, että kuuntelija jakoi saman lähetyksen tuhansien muiden kanssa, ja hän saattoi nauttia siitä täysin toisenlaisessa tilassa, josta lähetys tuli. Olennaista oli, että tämä kokemus mahdollistui radioyhtiön aikataulutetun ohjelmiston myötä.

Lopuksi: sähköisen median taju

Radio oli 1920-luvulla tekninen uutuus, joka pelkkänä laitteena oli monille ihmetyksen aihe. Ennen kaikkea se oli yleisradiolähetyksinä viestin, joka toi suomalaisten ulottuville sähköisen päivittäismedian. Radio löysi suhteellisen nopeasti paikkansa kotien laitteena, mutta samalla oli kyse merkittävästä viestintäympäristön muutoksesta. Suomalaiseen julkisuuteen tuli lehdistön rinnalle viestin, joka tarjoili yhteisiä keskustelun ja pohdinnan aiheita sekä viritti kansalaisia osallisiksi kunkin hetkiseen yhteisöllisyyteen. Tässä artikkelissa ääniradion merkitystä suomalaisten ajankäytössä ja tilallisuuden kokemuksissa on käsitelty muistitietokeräyksen avulla. Aineistolla on rajoituksensa, mutta sen perusteella voi havaita merkintöjä voimakkaasti koetuista tunteista ja arkirutiinien muuttumisesta. Joukkoviestinnän tutkimuksessa puhutaan päiväjärjestyksen määrittämisestä, jossa viestin listaa tärkeimmät asiat ja rajaa näkökulmaansa niihin.⁶⁷ Päiväjärjestystä radio määrittäi uutisluonteisella ajankohtaistarjonnalla, mutta se teki sitä myös muilla ohjelmillaan. Eri ohjelmatyypit houkuttelivat kuuntelijoita vastaanotinten ääreen.

Merkittävää oli, että perheissä syntyi yhteisyyden kokemuksia, koska kuuleminen edellytti samassa fyysisessä tilassa olemista. Kodeissa ohjelmista keskusteltiin lähiomaisten ja vieraiden kanssa mahdollisimman pian lähetyksen jälkeen. Näin jaettavia kokemuksia saattoi syntyä, vaikka joku olisi kuunnellut ohjelmaa yksikseen. Nämä saattoivat olla erityisiä intiimin julkisuuden kokemuksia. Samalla yleisradiolähetykset muovasivat päivittäisen julkisuuden jatkumon.

---

⁶⁶ Loviglio 2005, xvi–xvii.

⁶⁷ Päiväjärjestyksen määrittämisestä (agenda setting), Nieminen 2006, 29–30.

Kokonaisuuksillaan Yleisradio vaikutti suomalaisten arkisten toimien ajalliseen järjestämiseen. Ääniradion julkisuudesta suodattui yhä useampien ihmisten arkeen päivittäisten ja viikoittaisten ohjelmien antamana tahti. Ohjelmat välittivät ihmisten yksityisiin kokemuspireihin vaikuttaneita uutisia, joista tuli muistoja. Kurun uppoamisesta raportoinut uutinen jäi suomalaisten sisävesionnettomuuksien historiaan, mutta samalla suuren uhrimäärän aiheuttama järkytys piirsi tapahtuman kuuntelijoiden mieliin omaa elämää koskettaneena hetkenä.

Toinen tärkeä kiintopiste oli presidentti Svinhufvudin puhe Mäntsälässä kapinoineille miehille. Kuuntelijat ymmärsivät heti valtionpäämiehen puheenvuoron erityisyyden, ja juuri siksi se painui monien mieliin. Maan johtajan väliintulo jännitti kuuntelijoita, mutta ilmaisen vakaus koettiin myös rauhoittavaksi. Syvemmän analyysin arvoinen kysymys saattaisi olla, miksi 1970-luvun alkupuolen muistelijat muistivat juuri tämän asian. Oliko vaikkapa maan sisä- tai ulkopoliitikassa jotakin, joka erityisesti nosti esille jämerän valtionpäämiehen esiintymisen? Suomi eli Kekkonen aikaa, jossa hyvissä voimissa oleva vahva presidentti ohjaili sisäpolitiikkaa ja muutaman vuoden päästä isännöi kansainvälistä ETYK-kokousta. Aineistojeni perusteella tämänkaltaista yhteyttä ei voi rakentaa. Kuitenkin selvää on, että aistittu sisäpoliittinen epävakaus, onnettomuus uutiset ja huhut sodanuhasta olivat herättäneet laajoissa kuuntelijapiireissä levottomuutta.

Artikkelissa käytetyn muistitietoaineiston perusteella radio-ohjelmien kokemiseen liittyi myös tilallisia tuntemuksia. Näissä oli kyse kuuntelijoiden aktiivisesta halusta antaa ohjelmien sisällön ruokkia mielikuvitusta. Tärkeää on, että radio-ohjelmat vakuuttivat kuuntelijat ja herättivät elämyksiä.

Raymond Williamsin sanoin yleisradiojärjestelmä oli kulttuurinen muoto, joka yhtäältä omaksui piirteitä muista taiteista ja esitysmuodoista, kuten teatterista, ja toisaalta kehittyi uudenlaiseksi viestintäjärjestelmäksi. Yleisradiojärjestelmät muovautuivat paitsi uutisvälineiksi myös massiivisiksi taiteen ja viihteen luojiksi ja välittäjiksi. Varhainen ääniradio onnistui tavoitteidensa mukaisesti lumoamaan kuuntelijat aistimusvoimaisilla tunnekokemuksilla, jotka yhdistivät niin agraarisen maan perukoiden asujaimiston kuin asutuskeskusten väen. Tämä oli alkua sille, miten televisio täytti myöhemmin olohuoneet kuvien ja äänien virralla, jota Williams kuvasi käsitteellä *flow*. Hänen 70-luvun

hahmotuksessaan yleisradioviestintä kulki joko maanpäällisessä verkossa tai kaapeli- ja satelliittiteitse. Nyt sähköinen mediaympäristö on täydentävine ja vaihtoehtoisine palveluineen myös toisenlaista. Yleisradioyhtiöt, kaupalliset tv-yhtiöt ja lukematon määrä muita maksu-tv-palvelujen tarjoajia ovat siirtäneet sisältöjään verkkovälitteisiksi. Sähköisen median käyttäjä ei ole ohjelmantarjoajan ehdottaman rytmin armoilla, vaan voi klikata tiedostomuotoista katsottavaa tai kuunneltavaa oman aikataulun ja maksuvalmiuden mukaan. Hetki on mediahistorioitsijalle kiinnostava, sillä on mahdollista spekuloida yhden kulttuurisen muodon elinkaarella. Vaikka vastausta ei kukaan tiedä, voimme kysyä, miten kauan yhtiöt tarjoavat entisenlaista ohjelmavirtaa.

Jatkopohdinnan arvoista voisi olla, miten nykyisen mediankäyttäjän ajan ja tilan kokemukset eroavat tässä tekstistä kuvatuista. Ne ovat väistämättä erilaisia ihmisillä, jotka ovat kasvaneet mediavälitteisten kuvien ja äänien globaaliin jatkumoon. Eri maailmankolkista tuleva uutisvirta on länsimaalaisella mobiilin median käyttäjällä klikkauksen päässä. Mutta jotain on silti ennallaan.

Edelleen ohjelmayhtiöt tavoittavat yleisöjä lajityyppien mukaan järjestettyjen sisältöjen kautta. Yhä avainasemassa ovat kiinnostavat sisällöt, kuten ne olivat radion alkuaikoina. Vaikka tuolloin suora palaute ohjelmayhtiölle oli rajoitettua, kuuntelijamäärien kasvu osoitti välineen arvon. Kuuntelijat antoivat ohjelmille monenlaisia merkityksiä. Tämä tarkoitti myös sitä, että he sitoutuivat lujemmin mediankäyttäjiksi, ja vähitellen lehdistö välitti yhä luotettavammin ohjelmatietoja. Nykytermein voi todeta, että ääniradion tulo muutti peruuttamattomasti ihmisten mediatajua. Se peräti loi sähköisen median tajun.

Lähteet

Arkistolähteet

Museoviraston kansatieteellinen arkisto (Helsinki)
 Kello 1975, kysely 22 (KM:K22).
 Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, SKS:n arkisto (Helsinki)
 Kun radio tuli meille 1972, keruuaineisto, (KRTM).

Muistitietojulkaisu

ALA-ANTTILA, Aila: "Kun radio tuli Veitsiluotoon". *Kun radio tuli meille*. Oy Yleisradio Ab, Helsinki 1976, 28–31.
 PENTTINEN, Kirsti: "Milloin radio tuli teille?". *Kun radio tuli meille*. Oy Yleisradio Ab, Helsinki 1976, 4–5.
 TUOMPO, E. J.: "Radio tarve- ja sivistysvälineenä". *Kun radio tuli meille*. Oy Yleisradio Ab, Helsinki 1976, 57–58.

Sanoma- ja aikakauslehdet

Helsingin Sanomat 8.5.1925.
Radiomailma 9/1932.
Uusi Suomi 2.3.1932.

Tutkimuskirjallisuus

BERGER, Peter L. ja LUCKMANN, Thomas: *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma*. Suom. ja toim. Vesa Raiskila. Toinen painos. Gaudeamus, Helsinki 1998.
 BRIGGS, Asa: *The history of broadcasting in the United Kingdom: The Birth of broadcasting. Vol 1*. Oxford University Press, London–New York–Toronto 1961.
 DAYAN, Daniel & KATZ, Elihu: *Media events: The Live broadcasting of History*. Harvard University Press, Massachusetts–England 1992.
 DOUGLAS, Susan J.: *Listening In: radio and the American Imagination*. University of Minnesota Press, Minneapolis–London 2004.
 EDSTRÖM, Olle: The Place and value of Middle Music. *Svensk Tidskrift för musikforskning* STM 1/1992,
http://musikforskning.se/stm/stmbrowser.php?menu=2&sort_order=ASC&query_string=&where=vol&order_by=vol&offset=260 (pdf) (haettu 2.5.2018).

- FINGERROOS, Outi & HAANPÄÄ, Riina: Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä. Teoksessa Fingerroos, Outi et al (toim.) *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Tietolipas 214. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006, 25–48.
- HÄIKIÖ, Martti: *Suomen leijona. Svinhufvud itsenäisyyismiehenä*. Docendo, Jyväskylä 2017.
- KALLIO, Ari: "Köyhäin teatteri". *Suomalaisen kuunnelman varhaisvuodet syyskuusta 1926 heinäkuuhun 1941*. Yle 2016. https://yle.fi/yle_esittaa/koyhain-teatteri/koyhain-teatteri.html (luettu 11.5.2018).
- KERN, Stephen: *The Culture of Time and Space 1880–1918*. Harvard University Press, Cambridge 1983.
- KUISMA, Markku: *Suomen poliittinen taloushistoria 1000–2000*. Kustannusosakeyhtiö Siltala, Helsinki 2009.
- KURKELA, Vesa: Helppotajuista arvokkuutta ja mandoliininsoittoa. *Etnomusikologinen vuosikirja* 2017, vol 29, 1–37 (<https://doi.org/10.23985/evk.60930>) (haettu 7.5.2018).
- KURKELA, Vesa: Kiljuvat sopraanot ja ihana Markus-setä – varhaisten radioäänten kulttuuriset ristiriidat. Teoksessa Ampuja, Outi ja Kilpiö, Kaarina (toim.) *Kuultava menneisyys. Suomalaista äänimaiseman historiaa*. Historia mirabilis 3. Turun historiallinen yhdistys ry, Turku 2005, 98–121.
- LAITINEN, Riitta: Ehtoollisen kokeminen paikassa ja tilassa 1600-luvun Suomessa. Teoksessa Laitinen, Riitta (toim.) *Tilan kokemisen kulttuurihistoriaa*. Cultural History – Kulttuurihistoria 4: k&h, Turku 2004, 127–154.
- LAITINEN, Riitta: Johdanto tilan kokemisen kulttuurihistoriaan. Teoksessa Laitinen, Riitta (toim.) *Tilan kokemisen kulttuurihistoriaa*. Cultural History – Kulttuurihistoria 4: k&h, Turku 2004, 1–13.
- LOVIGLIO, James: *Radio's Intimate Public: Networked Broadcasting and Mass-Mediated Democracy*. University of Minnesota Press, Minneapolis–London 2005.
- LYYTINEN, Eino: *Perustamisesta talvisotaan. Yleisradion historia 1926–1949*. 1. osa. Yleisradio Oy, Helsinki 1996, 11–128.
- MARVIN, Carolyn: *When Old Technologies Were New: Thinking About Electric Communication in the Late Nineteenth Century*. Oxford University Press, New York–Oxford 1988.
- MICHELSEN, Morten: Here, There and in between: Radio Spaces before the Second World War. Teoksessa Brusila, Johannes, Johnson, Bruce & Richardson, John (toim.) *Memory, Space, Sound*. Intellect, Bristol, UK /Chicago, USA, 145–163.
- MUMFORD, Lewis: *Technics and Civilization*. Julkaistu alun perin 1934. Harcourt, Brace & World, Inc, NY and Burlingame 1963.
- NIEMINEN, Hannu: *Kansa seisoj loitomalla. Kansallisen julkisuuden rakentuminen Suomessa 1809–1917*. Vastapaino, Tampere 2006.
- NUKARI, Matti & RUOHOMAA, Erja: *Ohjelmien summasta lähetysvirtaan. Radion ohjelmakäsitteistön uusiutuminen*. Tutkimusraportti 8/1992. Yleisradio, Helsinki 1992.

- OINONEN, Paavo: *Markus-setä – Suomen ensimmäinen radiopersoona*. Yle, Helsinki 2015.
- REITH, J. C. W.: *Broadcast over Britain*. Hodder and Stoughton, London 1924.
- ROSSI, Leena: Muisti, muistot ja muistitietohistoria. Teoksessa Nivala, Asko & Mähkä, Rami (toim.) *Tulkinnan polkuja. Kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä*. Cultural History – Kulttuurihistoria 10. k&h, Turku, 49–81.
- SALOKANGAS, Raimo: *Aikansa oloinen. Yleisradion historia 1949–1996*. 2. osa. Yleisradio Oy, Helsinki 1996.
- SARANEVA, Usko: *Kun radio tuli meille. Yleisradion kuuntelijakunnan muodostuminen Suomessa 1920–1960*. Sarja B 8. Yleisradio, Helsinki 1982.
- SCANNELL, Paddy & CARDIFF, David: *A Social History of British Broadcasting. Volume One 1922–1939: Serving the Nation*. Basil Blackwell, Oxford 1991.
- SCANNELL, Paddy: *Radio, Television & Modern Life. Phenomenological Approach*. Blackwell Publishers, UK–USA 1996.
- SUOMI, Vilho: *Suomen Yleisradio 1926–1951*. Oy Yleisradio Ab, Helsinki 1951.
- TOMMILA, Päiviö & SALOKANGAS, Raimo: *Sanomia kaikille. Suomalaisen sanomalehdistön historia*. Oy Edita Ab, Helsinki 1998.
- TOMMILA, Päiviö: Prologi: Tiedonvälitys Suomessa radiotoiminnan alkaessa. Teoksessa Tulppo, Pirkko (toim.) *Radioamatööreistä tajuntateollisuuteen. Puoli vuosisataa suomalaista yleisradiotoimintaa*. WSOY, Porvoo–Helsinki 1976, 11–19.
- TULPPO, Pirkko: Yleisradiotoiminnan vakiintuminen 1926–1939. Teoksessa Tulppo, Pirkko (toim.) *Radioamatööreistä tajuntateollisuuteen. Puoli vuosisataa suomalaista yleisradiotoimintaa*. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen julkaisuja 31. WSOY, Porvoo–Helsinki 1976b, 45–133.
- WILLIAMS, Raymond: *Television, Technology and Cultural Form*. Julkaistu aiemmin 1975. Routledge, London 1990.